До Спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28

у Харківському національному університеті

імені В.Н. Каразіна

м. Харків, майдан Свободи, 6, 61022

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

ПРИТИКИ ЮРІЯ ДМИТРОВИЧА

на дисертацію Воронова Кирила Марковича «Принцип «компетенції-компетенції» в міжнародному комерційному арбітражі»,

подану на здобуття наукового ступеню кандидата

юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження.

Міжнародний комерційний арбітраж сьогодні є основним способом вирішення спорів, що виникають з різних цивільно-правових відносин у сфері міжнародного економічного співробітництва. Питання встановлення компетенції арбітражного трибуналу на різних стадіях арбітражного провадження є одним з центральних для розуміння автономності міжнародного комерційного арбітражу від національної судової системи. Успішний розвиток міжнародного комерційного арбітражу та його інституційне значення в системі міжнародних економічних відносин, зусилля держав і міжнародних організацій свідчать, що в умовах глобалізації його роль буде зростати. Саме тому процедура встановлення компетенції арбітрів є дуже перспективною для наукового дослідження. Сучасне арбітражне законодавство більшості країн побудовано виходячи з доктрини визнання принципу «компетенції-компетенції». Основне положення цієї доктрини полягає в тому, що склад третейського суду, сформований для розгляду і

вирішення того чи іншого спору, самостійно приймає рішення про свою компетенцію, тобто він сам виносить рішення у випадку, якщо сторона арбітражного розгляду заперечує компетенцію третейського суду розглядати даний спір. Отже, склад третейського суду самостійно виносить рішення про те, чи існує арбітражна угода, і якщо він вирішує, що така угода існує, то приймає спір до свого розгляду. Рішення складу третейського суду щодо існування і дійсності арбітражної угоди, а також щодо сфери застосування арбітражної угоди може бути оскаржено до державного суду тільки після винесення арбітражного рішення і закінчення арбітражного розгляду.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що це перше в Україні дисертаційне дослідження, яке присвячено саме проблематиці встановлення компетенції арбітражним трибуналом, співвідношенням принципу «компетенції-компетенції» з іншими принципами міжнародного комерційного арбітражу та дослідженню зарубіжної практики застосування принципу «компетенції-компетенції».

Третейський суд може винести постанову з приводу своєї компетенції, або як попереднього рішення, або в рішенні щодо суті спору. Рішення арбітражного суду щодо своєї компетенції не є остаточним. Таке рішення може бути оскаржене в державному суді будь-якою заінтересованою стороною. Саме тому дослідження принципу «компетенції-компетенції» потребує ще аналізу виникнення та існування паралельних процесів в державному суді та міжнародному комерційному арбітражі та різних способів втручання державного суду в арбітражне провадження.

Актуальність теми дослідження також зумовлена тим, що дослідження принципу «компетенції-компетенції» потребує ретельного дослідження іноземного арбітражного законодавства та практики. Це потребує співвідношення і аналізу арбітражного законодавства різних держав з різними правовими системами. У даному контексті тема дисертаційного дослідження К. М. Воронова безумовно має актуальність і суттєве значення

як у теоретичному аспекті, для розвитку вітчизняної доктрини міжнародного комерційного арбітражу, так і в суто прагматичному плані – як спосіб удосконалення інструментарію для реформування арбітражного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Рецензована праця виконана в межах та відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14–10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів № 4–12 від 5 березня 2012 р.), та напрямів науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на 2016–2019 роки «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (державний реєстраційний номер 0116U000914).

Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко, коректно й науково виважено, а його наукознавчі завдання є цілком виправданими, вони досить повно охоплюють відповідну тематику і перебувають у межах наукової спеціальності 12.00.03.

Методологічна основа дослідження має цілісний характер і включає в себе адекватні поставленим цілям і завданням філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зрозуміло, що з огляду на специфіку предмета дослідження провідну роль при викладенні всіх підрозділів дисертації відгравали системно-структурний і системно-порівняльний методи дослідження, проте в роботі над темою широко представлені й такі методи дослідження, як діалектичний і порівняльно-правовий методи, історичний метод, спеціально-юридичний і порівняльно-правовий методи та інші методи пізнання процесів і явищ.

Дисертація спирається на досить міцну джерельну базу (204 найменування), що включає в себе не тільки вітчизняну літературу з юриспруденції, але й іноземні джерела та практику, що стосуються теми дослідження.

Основні положення дисертації отримали належну апробацію: вони обговорювалися на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, а також доповідалися на 5 науково-практичних конференціях.

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації полягає в тому, полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень принципу «компетенції-компетенції» у міжнародному комерційному арбітражі.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес: у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для проведення подальших загальнотеоретичних досліджень встановлення компетенції арбітражного трибуналу; у правотворчості – для удосконалення положень вітчизняного законодавства у сфері взаємодії державних судів і міжнародних комерційних арбітражів; у правозастосовній діяльності – при оскарженні компетенції арбітражного трибуналу до державного суду; у навчальному процесі – матеріали дисертації знайдуть застосування при підготовці підручників та навчальних посібників, а також у викладанні дисциплін: "Міжнародний комерційний арбітраж", "Цивільний процес", "Міжнародне приватне право", та інших дисциплін і спецкурсів цивільно-правового характеру.

Загальна структура роботи має звичний вигляд і побудована за принципом «від загального – до конкретного. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації – 207 сторінок, з них

основного тексту – 173 сторінок. Кількість використаних джерел – 204 найменування на 19 сторінках, додаток викладено на 2 сторінках.

Загалом найбільш суттєвими здобутками дисертанта, що характеризують наукову новизну і практичну значущість рецензованого дослідження, на наш погляд, є:

- авторське визначення категорії «принцип «компетенції-компетенції»», під яким запропоновано розуміти здатність арбітражного трибуналу автономно, на різних стадіях арбітражного провадження ухвалити рішення щодо легітимності розглядати конкретний спір у міжнародному комерційному арбітражі;

- запропонований автором поділ принципів міжнародного комерційного арбітражу залежно від функціональної спрямованості доцільно поділяти на два групи: а) міжгалузеві принципи, які є характерними і для проваджень у державних судах (принцип законності, принцип процесуальної рівності сторін, принцип змагальності сторін, принцип диспозитивності); б) спеціальні принципи міжнародного комерційного арбітражу (принцип «компетенції-компетенції», принцип автономії волі сторін, принцип автономності арбітражної угоди, принцип конфіденційності).

- авторський аналіз особливостей застосування принципу «компетенції-компетенції» в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей, а саме пріоритетне застосування негативного аспекту зазначеного вище принципу у Франції та послідовне його закріплення та імплементація до законодавства Англії та США;

- авторський підхід стосовно центральної ролі принципів автономності арбітражної угоди та «компетенції-компетенції» як основних рушійних сил арбітражного провадження. Разом з тим цікавою є думка дисертанта стосовно того, що поєднання цих двох принципів відіграє ключову роль на початкових стадіях арбітражного провадження. Незважаючи на те, що

застосування принципу «компетенції-компетенції» виходить із дійсності чи недійсності арбітражної угоди, можна стверджувати, що зазначений принцип є юридичною фікцією, оскільки в результаті встановлення відсутності дійсності арбітражної угоди виявляється, що у арбітрів немає повноважень на розгляд питання про власну компетенцію;

- авторське визначення «негативного» та «позитивного» ефектів принципу «компетенції-компетенції» під якими запропоновано розуміти наступне: позитивний ефект полягає у можливості арбітражного трибуналу самостійно винести рішення про свою компетенцію для того, щоб продовжити справу. Підкреслюючи юрисдикцію трибуналу, позитивний ефект встановлює межі паралельного провадження між судами і арбітражним трибуналом. Негативний ефект принципу «компетенції-компетенції» надає арбітражному трибуналу хронологічну перевагу у винесенні рішення стосовно власної компетенції відносно державного суду (ст. 46 дисертації);

- авторська класифікація паралельних процесів на на внутрішньоюрисдикційні, внутрішньосоюзні і транскордонні. Де Внутрішньоюрисдикційні паралельні процеси є найбільш простими з огляду на їх виникнення, оскільки проходять в судах або арбітражах однієї держави. При цьому найчастіше такі процеси зачіпають право однієї юрисдикції, що не викликає у судів великих проблем під час встановлення ступеня їх тотожності. Варто відзначити, у цьому випадку національні суди мають додаткові механізмами щодо запобігання таких розглядів, наприклад шляхом їх об'єднання в одне провадження при дотриманні певних умов. Внутрішньосоюзні паралельні процеси виникають у різних державах, які є членами державного союзу або утворення, наприклад, у державах-членах Європейського Союзу або Співдружності Незалежних Держав, де діє єдине правове регулювання паралельних процесів. Найбільш важковирішуваним випадком паралельних судових процесів є ситуація, коли такі справи

перебувають на розгляді судів або арбітражів держав, що не пов'язані між собою міжнародно-правовими договорами. Саме транскордонні паралельні процеси є найбільш розповсюдженими в арбітражній практиці.

Загалом слід відзначити, що дисертація К.М. Воронова відзначається високим теоретичним рівнем виконання, вмілим використанням сучасного методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю висновків, належною правовою культурою теоретичних побудов. Положення, що виносяться на захист, справді містять ознаки наукової новизни, вони є належним чином обґрунтованими, а представлені в роботі аргументи на користь позиції автора – досить переконливими.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної та нової теоретичної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямами подальшої розробки даної проблеми.

1. У п. 2 наукової новизни (уперше) автор зазначає, що встановлено причинно-наслідковий зв'язок взаємодії принципів «компетенції-компетенції» і автономності арбітражної угоди та їх фундаментальний вплив на весь подальший перебіг арбітражного провадження. І якщо вплив зазначених принципів на арбітражне провадження можна було побачити зі змісту підрозділу 1.2. то стосовно причинно-наслідкового зв'язку необхідні уточнення з боку автора.

2. Потребує додаткового обґрунтування пропозиція автора про внесення змін до ч.3. с. 16 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», а саме: «Третейський суд може винести постанову щодо заяви, зазначеної в пункті 2 цієї статті, в рішенні щодо суті спору. Якщо третейський суд винесе постанову, що він має компетенцію, будь-яка сторона може протягом 30 днів після отримання повідомлення про цю постанову просити орган, зазначений в статті 6, прийняти рішення з цього питання; таке

рішення не підлягає оскарженню» .З одного боку , ця пропозиція зменшує ступінь втручання держави в сферу міжнародного комерційного арбітражу, оскільки виключає можливість оскарження до Верховного суду рішення державного суду, винесеного з приводу оцінки наявності у третейського суду компетенції, що можна вважати позитивним. Разом з тим, запропонована редакція свідчить про те, що автор виключає можливість винесення попереднього (проміжного) рішення арбітражним трибуналом з приводу своєї компетенції, що не зовсім відповідає міжнародній арбітражній практиці, адже для багатьох міжнародних арбітражів (Міжнародний арбітражний суд МТП, Арбітражний інститут Торгової палати м. Стокгольм, Лондонський міжнародний арбітражний суд та інші) винесення проміжних рішень з приводу компетенції є усталеною традицією.

3. У підрозділі 1.2 (Місце принципу «компетенції-компетенції» в системі принципів міжнародного комерційного арбітражу) на с. 58 автор зазначає, що наукова спільнота визнає пріоритет арбітражного розгляду над здійснюваним у державних судах. Підставами виступають істотні переваги третейського розгляду і в тому числі міжнародного комерційного арбітражу, засновані на проробленому зарубіжному законодавстві, імплементацію якого в українську правову систему ми спостерігаємо в процесі здійснюваної судової реформи. Слід відзначити, що не зовсім коректним буде казати про визнання науковою спільнотою пріоритетним саме арбітражного способу вирішення спорів, оскільки, всі спори є різними за своєю природою і можуть вирішуватися по-різному, залежно від конкретної ситуації.

4. Автор ретельно досліджує процедуру поверхового аналізу арбітражної угоди (prima facie) державним судом під час перевірки наявності чи відсутності у міжнародного арбітражного суду компетенції на стадії оспорювання арбітражного рішення або у випадку, коли сторона звертається до державного суду за вирішенням спору, який охоплюється арбітражною угодою. Також в підрозділі 2.2. роботи автор детально аналізує процедуру та

підстави встановлення арбітражним трибуналом власної компетенції. Водночас, автору варто було більше уваги приділити аналізу практики багатьох міжнародних арбітражних інститутів, коли сам інститут до формування арбітражного трибуналу може в процедурі prima facie оцінити арбітрабільність спору та винести рішення про компетенцію (ст. 9 Регламенту Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм, ст. 18 Регламенту МКАС при ТПП України).

5. У підрозділі 3.2 (Реалізація принципу «компетенції-компетенції» в країнах англо-американської правової сім'ї) автор досить успішно розглядає застосування принципу «компетенції-компетенції», зокрема в США. Однак, з метою показати особливості дії принципу «компетенція компетенції» в США, на наш погляд, варто було більш детально дослідити наступні питання: судові заборони, пов'язані з арбітражною угодою (anti-suit injection); призупинення судами справ з огляду на наявність арбітражної угоди; спонукання судом сторони звернутися до арбітражу; розповсюдження дії арбітражної угоди на третіх осіб.

Загалом подана на захист дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення важливого для сучасної доктрини міжнародного комерційного арбітражу наукового завдання, що полягає в вдалому розв'язанні проблематики встановлення компетенції арбітражним трибуналом та застосування принципу «компетенції-компетенції».

Основні результати дисертації досить повно викладені 5 наукових статтях, з яких 4 опубліковані у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – у зарубіжному науковому виданні, та 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх основний зміст є тотожним.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що дисертація «Принцип «компетенції-компетенції» в міжнародному комерційному арбітражі, за змістом та формою відповідає вимогам п.11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація на тему: «Принцип «компетенції-компетенції», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з наступними змінами), а її автор – Воронов Кирило Маркович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

професор кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор **Ю. Д. Притика**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА Н.
22.11.2